

YÜZYIL ÖNCESİNDEN BİR BİLGE: DR. İBRAHİM REFİK SAYDAM

Bu tıp bayramında, unutmaya yatkın olan belleklerimizizi tazelemek için, Hasta Adam'ın kalıtı ülkedeki insanların çoğunun da hasta olduğu bir dönemde kadrosuyla birlikte canla başla çalışarak büyük işler başarmış Türkiye Cumhuriyetinin ilk Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'ı anmayı ve anımsatmayı amaçladım.

Yaşamı

İbrahim Refik 8 Eylül 1881'de İstanbul Fatih'te Çırçır Mahallesinde doğdu. Mahalle mektebini ardından Fatih Askeri Rüştiyesini bitirdi ve 1896'da Çengelköy Askerî Tıbbiye İdadisine (lisesi) başladı. Doktor olmak isteyen İbrahim Refik 1900 yılında girdiği Askeri Tıbbiyeden 1905'te tabip yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu ve klinik çalışmasını tamamlamak üzere Gülhane Hastanesinde görevlendirildi. Üçüncü Ordu emrine verilmesine karşın 1907'de bir yıl daha Gülhane'de Histoloji (doku bilimi) ve Embriyoloji (döl bilimi) Bölümünde çalışması uygun görüldü. Sonraki 2 yıl çeşitli görevlerde bulundu. Eğitim için 1910 yılında da Berlin Askeri Tıp Akademisine gönderildi. Alman askeri sistemini ve bu sistemde askeri hekimliğin konumunu inceledi. Balkan Savaşı çıkınca, aktif görev almak istediği için, 1912'de 2 yıl kaldığı Almanya'dan yurda döndü. Savaş boyunca değişik yerlerde değişik görevler üstlendi. Antalya ve Çatalca'da ülkücü (idealist) doktor arkadaşlarıyla birlikte kolera ile mücadeleye katıldı.

İnsanlar sadece savaştan değil salgınlardan, bulaşıcı hastalıklardan ve sağaltım olanaksızlıklarından ölüyordu. Bulaşıcı hastalıklar konusunda deneyim kazanan Dr. Refik Bey bir taraftan da o dönemde pratik aşı üretme, salgın hastalık önleme ve koruyucu hekimlik konularında çalışmalar yaptı. Bu konuda kazandığı deneyim ileriki yıllarda Türk Sağlık Sisteminin kurulmasında ve şekillenmesinde önemli rol oynadı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında kolera, frengi, verem, sıtma, trahom ve daha pek çok hastalık yaygındı ve tifüs de ordu ve halkı perişan etmişti. Hastalıklarla savaş olanakları arayan Dr. Refik Bey ilk iş olarak Bakteriyoloji Enstitüsünü kurdu. Serum ve aşı, tahlil ve eğitim olarak 3 bölümü olan bu enstitüde kolera, tifo, kuduz aşısı ile difteri, dizanteri ve tetanos serumları üretilmeye başlandı. Bu aşı ve serumlar I. Dünya Savaşı sırasında Türk ve Alman birliklerinde kullanıldı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında yine Dr. Refik Bey'in büyük katkılarıyla Dr. Reşad Rıza (Kor) Bey tarafından tifüslü bir hastadan alınan kan örneğinden elde edilen dünyadaki ilk tifüs aşısı tıp kaynaklarına girdi ve hem I. Dünya Savaşında Alman hem de Kurtuluş Savaşında Türk Ordusunda kullanıldı.1, 2, 3

Onun esas yaşamı ülkenin yazgısını değiştirecek Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarıyla 16 Mayıs 1919 günü Samsun'a hareket eden Bandırma Vapuru ile başladı. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gönderilen Mustafa Kemal Paşa'ya sağlıkla ilgili konularda yardımcı olmak için görevlendirilmişti. Mustafa Kemal Paşa Bandırma Vapuruna bindiğinde hastaydı, yolculukta hem böbrek sorunu hem de sıtma nöbetleri yineliyordu. Samsun'a çıktığında da sağlık sorunları sürmekteydi. Dr. Refik Bey olanaklar el verdiği kadar yürekten bağlı olduğu Mustafa Kemal'e hep yardım etmeye çalıştı, büyük dikkat ve özenle sağaltımını üstlendi, günlerce, aylarca her türlü yoksulluk ve yorgunluğa karşın canla başla uğraştı.4 Yolculuk sürüyor tarih yazılıyordu. Erzurum'a ulaşıldı. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da askerlikten istifa ettiğinde Dr. Binbaşı Refik Bey ve arkadaşları da askerlikle ilişkilerini kestiler. 5 Erzurum'dan Sivas'a giderken de sık sık böbrek sorunu yineleyip ateşi çıktığında Dr. Refik Bey hep

Mustafa Kemal'in yanındaydı ve günün olanaklarıyla elinden geleni yapıyordu.⁶ Bu yolculuk sırasında ormanda geçirmek zorunda kaldıklarında gece nöbetinin bir bölümünü de onunla tutmuştu. Ankara'ya ulaştıklarında Ziraat Mektebinde kalırken Mustafa Kemal yine böbrek sorunu yaşıyordu. Yoksunluğun dayanılmaz duruma ulaştığı bu dönemde de Mustafa Kemal'e yardım etmek için çırpınıp durdu. 7 Döneminin tıbbi bilgileriyle elinden geleni yapan Dr. Refik Bey 11 Kasım 1923 günü Atatürk'ün göğüs ağrısı başladığında da yanındaydı ve elindeki ilaçlarla ilk müdahaleyi o yapmıştı. 8Atatürk 1936 yılında akciğer yangısı geçirirken yanında yine o vardı. 9 Pek çok kişinin aksine Refik Saydam yaşamının sonuna kadar Atatürk'e inandı, hem doktor hem de devlet adamı olarak onun yanında oldu ve büyük sıkıntıların yaşandığı kurtuluş ve kuruluş yıllarında yakınmadan büyük özveriyle üzerine düşen her türlü görevi yerine getirdi. 10 Soyadı yasası çıkınca "O içi dışı bir tertemiz bir insan pırlantasıdır" diyen Atatürk Dr. İbrahim Refik Bey'e Saydam soyadını uygun görmüştü.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisine Doğubayazıt milletvekili olarak girdi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Millî Savunma Bakanlığına Sağlık Dairesi Başkanı oldu. Sağlığın iyileştirilmesinde sosyal yardımın önemine dikkat çeken Atatürk ayrı bir bakanlık olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kurulmasını öngörmüş ve Refik Saydam da 30 Ekim 1923'te, İstanbul milletvekiliken, Cumhuriyet Hükümetinin ilk Sağlık Bakanı olarak atanmıştı. Çok başarılı bir doktor olması yanında ülke sorunlarıyla da yakından ilgiliydi. Sağlık Bakanlığı dışında kısa süreli de olsa Eğitim, Maliye ve İç İşleri Bakanlıkları yaptı, CHP genel sekreterliğini yürüttü. Ulu Önder Atatürk tarafından "Kızılay" olarak adlandırılan kuruma 1925-1939 yılları arasında 14 yıl başkanlık yaptı.¹¹

İkinci Dünya Savaşı başladığında başbakanı.^{12, 13} Ülkede kıtlık ve açlık vardı. Bu konuda da yüreği acıyarak elinden gelen çabayı gösteriyordu. Dünyanın ve ülkenin koşullarının çok zor olmasına karşın Türkiye'nin II. Dünya Savaşına sokulmaması konusunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile beraber olağanüstü çaba harcadı. Başbakan iken "Devlet idaresi A'dan, Z'ye bozuk düzeltmek ister" diyerek devlet yönetiminde köklü bir düzeltme (reform) ve düzenlemenin gerekliliğini belirtmişti. Bu bağlamda hiç çekinmeden yetkilerine saygı gösterilmesini istemiş ve istekleri Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından da saygıyla karşılanmıştı. Ekonomi yönetiminde devleti dönemin koşullarına uydurabilmek için devletçi bir yaklaşım sergiledi. Bu şekilde, öldüğü 1942 yılına kadar, bütçede denklik sağlandı, Türk Lirası Avrupa para birimlerine göre daha az değer kaybetti. Tüketim malları kıtlığı yaşanmasına karşın fiyat dengesi korunabildi.¹³ Eğitim alanında köy enstitülerinin kurulması, 1.Türk Neşriyat Kongresinin toplanması ve birçok dünya klasik eserinin Türkçeye çevrilmesi gibi atılımları da destekledi.³

Savaş yıllarının çok önemli sorunlarından biri olan besin sorununu çözmek amacıyla 1942 yılında gittiği İstanbul'da dış alım ve dış satım işletmecileriyle görüşmüştü. Akşam yemeğinden sonra kaldığı Pera Palas Oteline gitmek üzere ayrılırken neşeli bir şekilde uğurlayanların "İşte geldik gidiyoruz, şen olsun Halep şehri!" diyerek ellerini sıktı.¹³ Bu sözleriyle sanki ülkesine veda ediyordu. Otelde göğüs ağrısıyla uyandı ve müdahale edilemeden 7/8 Temmuz gecesi yorgun olan yüreği durdu. O koşullarda zaten sağaltım için yapılabilecek bir şey de yoktu. Onun tıp öğrencileri için açtığı yurttaki doktor olan değerli bilim insanı Prof. Dr. Nusret Fişek Refik Saydam'ın ölümünden sonra yazdığı makalede "Yazımı, Refik Saydam'ın ölümünden birkaç gün önce İstanbul'da bu Devletin Başbakanı olarak söylediği şu sözleri yineleyerek bitirmek istiyorum: 'Bu memlekette her şeyi A'dan Z'ye kadar değiştirmek gerek'. Belki de bu yargısı yaşamına mal oldu. Sayın Saydam, ruhun şad olsun. 1942'den beri çok şey değişti ama, Z'ye varmak için çok uğraşmak gerek." diyerek tarihe not düştü. Cenazesi Ankara'ya getirildi ve Cebeci Asrî Mezarlığında toprağa verildi.¹⁴

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesince 1925 yılında, ölümünden 32 yıl sonra 1974 yılında da Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesince fahri profesörlük unvanı verildi.¹⁵

Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam

Atatürk sağlık konusundaki tasarısını Dr. Refik Saydam gibi birkaç inançlı arkadaşının katkısıyla, daha Kurtuluş Savaşı sürerken yaşama geçirmeye başlamıştı. Devletin birincil görevi olarak kabul ettiği koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilen Atatürk'ün sağlık politikası Dr. Refik Saydam'ın desteğiyle uygulanmaya başlandı. Gerçekten de "Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Daha az zamanda daha çok işler başaracağız" diyen Atatürk haklı çıkmış kısa zamanda büyük işler başarmıştı. Dr. Refik Saydam kesintilerle 15 yıla yakın Sağlık Bakanı olarak sürdürdüğü görevi sırasında sağlık işlerini tam yetkiyle yönetti ve çağcıl Türk Sağlık Sisteminin de kurucusu oldu.

Sağlıkla ilgili pek çok önemli yasa, tüzük ve yönetmeliğin çıkarılmasına öncülük etti. Halka sağlığın ve sağlıklı olmanın önemini anlatan eğitimle ilgili çalışmalar yaşama geçirildi. Hem şehirlerde hem de köylerde devlet koruyucu ve sağaltıcı hizmetleri üstlendi.¹⁶ Geleceğin umudu olan çocuklar için 1921'de Çocuk Esirgeme Kurumu kurularak bütün çocuklar devlet denetimine alındı. Doğum ve çocuk bakım evleri açıldı. Sıtma, frengi, trahom, verem, cüzzam gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele programları başlatıldı. Evlenmeden önce çiftlere frengi testi uygulaması ivedilikle zorunlu hale getirildi.¹⁶ Güneydoğu Anadolu Bölgesinde trahom çok yaygındı. Trahomla mücadele 1924 yılında başlatıldı ve Gaziantep'te Trahomla Mücadele Teşkilatı kuruldu. "Körler Memleketi" olarak bilinen Adıyaman'da 20 yataklı özelleşmiş bir hastane ve bir dispanser açıldı.¹⁷

Ankara'da 1 Eylül 1925'te Refik Saydam başkanlığında toplanan ve öncelikli olarak sıtmanın ele alındığı I. Milli Türk Tıp Kongresi de çok önemli bir olaydı. Açılış konuşmasında Türk doktorlarının görevlerini Misak-ı Tıbbi (tıpla ilgili sözleşme) halinde üç esasta topladı. Bu sözleşmede "Türk doktoru özel ve meslek yaşantısında medeni hayatın sunduğu bütün güzelliklerden yararlanmalı ve bu yönüyle herkese örnek olmalıdır" deniyordu.¹⁸ Kongre sırasında kurulan komisyonda sıtmanın çok önemli olduğu saptanınca sağlık politikasında ilk ele alınan sorun sıtma savaşı oldu.⁴ Sıtma mücadelesi 1925 yılında hükümet tarafından yoksul halka ücretsiz sıtma ilaçları dağıtılarak başlatıldı ve yurdun değişik yerlerinde 11 sıtma dispanseri açıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında sıtmalı kişi oranı bazı bölgelerde %70'e kadar ulaşmışken bu oran 1940'da % 11'e düşürüldü.¹⁸ İlk verem savaş dispanseri 1923 yılında Sağlık Bakanlığının isteği ve onayıyla hizmete başladı ve belirlenen veremlilerin sağaltımı için 1924 yılında elli yataklı Heybeliada Sanatoryumu açıldı.¹⁸ Ağırıklı olarak veremin ele alındığı 11-13 Eylül 1927 tarihleri arasında yapılan II. Milli Tıp Kongresinden sonra da veremle savaşa daha çok önem verildi ve çeşitli yerlerde sanatoryum ve dispanserler hizmete girdi.

Ülkede doktor sayısı çok az, hastane sayısı sınırlıydı ve para yoktu. Çabalarla doktor, sağlık memuru, eczacı, ebe ve hemşire sayısı artırıldı. Örnek olmak için beş Numune Hastanesi kuruldu. Bu hastaneler kolay ulaşılabilen ve kolay yönetilebilir hastanelerdi. Devlet hastanesi sayısı 1923'te 3 iken bu sayı 1935'te 43'e yükseldi.¹⁶ Hastanesi bulunmayan yerlere 1924 yılından başlayarak "muayene ve tedavi evi" adıyla 5-10 yataklı ayaktan sağaltım olanağı veren, muayenenin ücretsiz olduğu ve yoksul hastaların ilaçlarının da ücretsiz olarak sağlandığı dispanserler açıldı. Ayrıca "seyyar tabiplik" denen uygulamayla at ve eşek sırtında göreve giden gezici doktorlarla halka sağlık hizmeti ulaştırıldı.¹⁹

Her zaman doktorların ve tüm sağlık çalışanlarının yanında mücadele veren, salgınla boğuştuğumuz bu günlerde aşı konusunda tam saydam bir politika izlenmesini ve Sağlık Bakanlığının sorulara açık yanıtlar vermesini isteyen, ne yazık ki bugün kaldırılması için çaba harcanan Türk Tabipleri Birliğinin temeli de ilk kez Dr. Refik Saydam döneminde Tabip Odaları (Etibba Odaları) adıyla 1928'de atıldı.²⁰

Onun için insanlık ve ülke önemliydi. Direnişin, bağımsızlığın, ulusçuluğun, gericiğe karşı oluşun ve özgürlüğün simgesi gerçek bir tıbbiyeli olan Refik Saydam hekimleri daima onurlandırdı. Koruyucu hekimlere yüksek maaşlar verildi. Bir sıtma savaşı hekimini maaşı validen fazla, trahom savaşı teşkilatı başkanının maaşı ise milletvekili maaşının 3 katıydı.¹⁹ Bir hastane uzmanının erişeceği en yüksek maaş derecesi 7. derece iken, sağlık müdürü kadroları 6. dereceden başlatıldı. Bakanlıkta müsteşar, teftiş kurulu başkanı, Hıfzıssıhha Enstitüsü müdürü ve Hıfzıssıhha Okulu müdürü 2. derece kadrodaydı. Kişisel yaşamında çok tutumlu olduğu bilinen Refik Saydam'ın bu maaş politikası da, her konuda yaptıkları gibi, günümüzde örnek alınması gereken bir davranış olarak tarihe geçti. Canla başla çalıştığı halde ekonomik ve özlük haklarına el konulan, salgında ölen, maddi sıkıntılarla yaşayan, şiddet görüp yaralanan ve öldürülen Türkiye Cumhuriyeti doktorları ve sağlık çalışanlarının yüzyıl sonra bugün geldiği durum ise içler acısıdır.

Onurunu yitirmiş çöken bir devletin yıkıntılarında güçlü ve saygın bir Cumhuriyet yaratan Mustafa Kemal'in aydınlığından güç alıyordu Refik Saydam. Yeni Cumhuriyetin temel taşlarını oluşturan devrimler hızla yaşama geçiriliyordu. Halk sağlığıyla yakından ilgilenerek hastalık ve salgınların önüne geçecek, bütün biyolojik maddeleri üretecek, gerektiğinde devlete sağlık hizmetlerinde yardımcı olacak Hıfzıssıhha Müessesesinin kurulmasını 1925 yılında öngörmüştü. Uzun yıllar pek çok hizmetinden yararlanan enstitü 1928'de açıldı. Aynı zamanda sağlık personeli yetiştirmek ve mevcut personeli eğitmek amacıyla bir Hıfzıssıhha Okulu açılması da planlandı ve 1936 yılında o da açıldı.¹⁸ Hıfzıssıhha Enstitüsünde zaman içinde bakteriyoloji (bakteri bilimi), kimyasal analiz ve immünoloji (bağışıklık bilimi) bölümleri kuruldu. Yerli ve yabancı ilaçları ve canlı özdekleri kontrol eden farmakoloji (ilaç bilimi) bölümü 1935'de hizmete girdi. Ağız yoluyla kullanılan verem aşısı 1931 yılında üretildi ve yeni doğanlara uygulandı. Ülkenin gereksinmesini karşılayacak miktarda üretildiği için 1932 yılında serum dış alımı sonlandırıldı. Basit bir yöntemle 1933 yılında kuduz aşısı elde edildi. Suçiçeği aşısı da 1934'de artık yeteri kadar üretiliyordu. Kuduz serumu 1937'de, tifüs aşısı ve akrep serumu da 1942'de üretilmeye başlandı.¹ Mustafa Kemal Atatürk, Refik Saydam ve o döneme damgasını vuran tüm devrimcilerin kazandırdıkları ve yazık ki bugün sistemli olarak tek tek ortadan kaldırılan kurumlarla birlikte Hıfzıssıhha Enstitüsü de ne tarih oldu.²¹ Sonuçta, salgın çıktığında 1938 yılında Çin'e kolera aşısı gönderen ilk ülke Türkiye olurken, yüzyıla yakın bir süre sonra Türkiye Çin'den aşı bekleyen, hemen her alanda üretmeyen, dışa bağımlı bir ülke haline geldi. Son yıllarda içinde hem küresel salgınla hem de derinleşen eşitsizlikler, yoksulluk ve koruyucu sağlık hizmetlerini göz ardı eden sağlık politikalarıyla ağırlaşan koşullarda insanlar yazgılarıyla baş başa bırakıldı.

Meclisteki tüm düşünce ayrılıklarına karşın Refik Saydam'ın çabalarıyla Eylül 1922'de kızların da tıp fakültelerine alınmasına karar verilmişti.¹⁶ Tıp öğrenimini özendirmek ve doktor açığını kapamak için de 1932 yılında parasız Yatılı Tıp Öğrenci Yurtları açıldı. O yokluk döneminde bile üniversiteye gitmek için sokaklarda yatmak zorunda kalan öğrenci olmadı. Tıp fakültesinde 1930-1946 yılları arasında okuyan sivil öğrencilerin çok büyük bir bölümü bu yurtlarda kalarak eğitimlerini tamamlama olanağı buldu.¹⁴

Almanya'dan kaçıp Türkiye'ye sığınan Prof. Dr. Albert Eckstein Dr. Refik Saydam tarafından Ankara Numune Hastanesi'nde görevlendirildi ve kendisinden ülkenin sağlıkla ilgili mal ve değerlerini içeren dökümün (envanter) çıkarılması istendi. Yaklaşık 2 yıl süren, örneklem yoluyla seçilmiş yüzlerce köyde yapılan tarama ve sormaca (anket) sonucunda hazırlanan bu döküm ülkenin sağlık politikası oluşturulmasına çok önemli katkı sağladı.^{22, 23}

İnsan Refik Saydam

Refik Bey daha okul sıralarında arkadaşları arasında verdiği sözlere sadık oluşu, ciddiyeti ve arkadaş canlısı oluşuyla dikkat çekmişti. Arkadaşları onun doktordan daha çok iyi bir devlet adamı olacağına inanıyordu. Düzenli ve dakikti. Peyami Safa "Avrupalıya has bildiğimiz kronometre doğruluğu ile çalışma metodu Ankara'ya bir koldan Refik Saydam'la beraber girdi." demişti. Tıbbiyeli olmanın ruh ve bilincini ömür boyu taşıyan Dr. Refik Saydam Şevket Süreyya Aydemir'e göre de yumuşak huylu, sessiz fakat cevherli bir insandı. Okumayı çok seven, zengin bir kütüphaneye sahip olan, özellikle de Türk tarihine ilgi duyan Dr. Refik Saydam Almanca ve Fransızca biliyordu. Bekâr kalmayı yeğlemişti. Kendisine neden evlenmediği sorulduğunda "Ben kendimi millete adanmış bulunuyorum. Şayet evlenirsem bu adağımı yerine getiremeyeceğimden korkuyorum" demesi bile ne kadar millet ve ülke sevdalısı olduğunu göstermekteydi. Kişiliğiyle de onurlu, dürüst, özverili ve erdemli örnek bir insandı. Ankara'da Ziraat Mektebinde kalırken daima sarı renkli Kadife Hanım adındaki kedisinin emrindeydi. Yavruları olduğunda herkese şerbet dağıtan ve sevgi dolu yüreğiyle yavrulara ilgilenen bir kişiydi.²³ Şakacıydı, özgün konuşmaları ve düşündürücü sözleri vardı. Arkadaşları hastalandığında çok kızar, diyete uymadıklarını söyler "efendim ilaç buna ne kâr etsin, pisboğazlıkta devam ediyorsunuz, abur cubur yiyorsunuz" derdi. Çok titizdi, tıbbi malzemelerini dikkatle korur, üzerine daima "el ile dokunulmaz" yazardı.⁷ Devlet hizmetinde her türlü bireysel çıkar düşüncesinden uzaktı. Devlet ve millet malını ve parasını çok titiz bir biçimde koruyabilme konusunda çok duyarlıydı. Hiç özel arabası olmadığı. Öldüğünde bütün mal varlığı ailesinden kalma İstanbul'da bir yalı ve Atatürk'ün hediye ettiği bir evden ibaretti. Ölümünden bir yıl önce yalıyı Darüşşafaka'ya (Şevkat Yuvası), Ankara'da bulunan Atatürk'ün hediyesi evi Kızılay'a bırakmış ve bu bağışların gizlenmesini istemişti. Kütüphanesini de Sağlık Bakanlığına armağan etmişti. Kişisel özellikleri ve ülke için yaptıkları değerlendirildiğinde o gerçekten de hizmetkâr bir liderdi.²

Sonuç

Büyük yurtsever Dr. Refik Saydam savaşta ve kuruluş döneminde, aslında tüm yaşamı boyunca, iş ve bilim ahlakıyla çalışmış, bilgi ve deneyimlerini en doğru şekilde kullanmış, olgun ve örnek kişiliğiyle bilge tanımını hak etmiş, hem sağlık alanında yaptığı hizmetleriyle hem de bir siyaset adamı olarak tarihteki yerini almıştır. Yaşamının sonuna kadar Atatürk'e inanan ve onun yanında olan Dr. Refik Saydam'ın ülkemize ve insanlığa kazandırdıkları örnek olması için mutlaka genç kuşaklara aktarılmalıdır. Eylül 1922'de kızların tıp fakültelerine girişini sağlayarak benim ve kız arkadaşlarımın yolunu açtığı gibi bitirip doktor olmaktan onur duyduğum Cumhuriyet döneminin ilk tıp fakültesi Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinin kurulması düşüncesinin mimarlarından biri olarak da yaşamıma dokunmuştur. Şimdi yaşadığımız dönemde ona Atatürk'le birlikte bir kez daha gel Samsun'dan gel de şu sağlık işlerine bir el at, ülkemizdeki bozuk işleri düzelterek bizi yüz yıldır bir türlü ulaşamadığımız Z'ye ulaştır, aşılarımızı yeniden dünyaya dağıt, itibarımız dünyaya örnek olsun diye seslenmek istiyorum. Ulu Önderimizin silah arkadaşı, doktoru ve yoldaşı, Cumhuriyetimizin ilk Sağlık Bakanı Prof.

Dr. Refik Saydam'ı minnet, saygı ve özlemle anıyor, tüm zamanların gerçek tıbbiyelilerinin 14 Mart Tıp Bayramını kutluyorum.

Prof. Dr. Esmeray Acartürk

14 Mart 2022

Kaynakça

1. Erdemir A.D, Öncel Ö. A Famous Turkish Physician from Military Medical School: Dr. Refik Saydam and His Public Health Works: Volume 5, JISHIM 2006.
2. Çalışal S, Yücel L. Hizmetkâr Liderlik: Refik Saydam Örneği. Sağ Aka Derg. Cilt 6 Sayı 3, 2019.
3. Metintaş M.Y. Refik Saydam'ın Yaşamı ve Kişiliği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi. Ankara 2008.
4. Gürer T. Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer. Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2. Baskı İstanbul 2017.
5. Kansu M.M. Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. Türk Tarih Kurumu. I. Cilt, 4. Baskı, Ankara 1997.
6. Özata M. Atatürk ve Tıbbiyeliler. Umay Yayınları 1. Basım İzmir 2007.
7. Aydemir Ş.S. Tek Adam Cilt 2 Remzi Kitabevi 2. Baskı İstanbul 1966.
8. Soyak H.R. Atatürk'ten Hatıralar II. Yapı Kredi Yayınları İstanbul 1973.
9. Akçiçek E. Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü. İzmir Güven Kitabevi, Birinci Basım İzmir 2005.
10. Arı K. Cumhuriyet'in Sağlık Devrimcisi Dr. Refik Saydam. Editörler: Akçiçek E, Çakmak F. Vatan ve Sıhhat. Tıbbiyenin Yurtseverliği. Bassaray Matbaası 1. Basım, İzmir 2015.
11. Ulus gazetesi, 29 Nisan 1935.
12. İnan A. Tarihe Tanıklık Edenler. Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler. İş Bankası Kültür Yayınları. 3. Basım 2018 İstanbul.
13. https://tr.wikipedia.org/wiki/Refik_Saydam
14. https://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_3/31.html Prof. Dr. Nusret Fişek'in Yazıları – III. Eğitim, Tıp Eğitimi, Uzmanlık, Sürekli Eğitim ve Diğer Konulardaki Yazıları. Toplum ve Hekim, Sayı: 45, Aralık 1987
15. <https://mustafakemalim.com/ataturkun-degismez-saglik-bakani-dr-refik-saydam/>
16. Gül M. Atatürk Dönemi Sağlık Politikası. G, Ü Dişhek. Fak. Der. Cilt V, Sayı I, Sayfa 249-258, 1988.

17. Uygur S. H, Ökten A.İ, Uzel İ. ve ark. İlk Çağlardan Günümüze Çukurova Tıp Tarihi. Karahan Kitabevi 1.Baskı, 2016 Adana. Ali İhsan Ökten Adana'da Trahom ile Savaş.
18. Aksakal H.İ. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 27, Sayı: 1, Sayfa: 219-231, Elazığ-2017.
19. Ağırbaş İ, Akbulut Y, Önder Ö.R. Atatürk Dönemi Sağlık Politikası Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. S 48, Güz 2011.
20. https://www.ttb.org.tr/ttb_tarihi/giris.html
21. <https://www.itvhaber.com/refik-saydamhifzissihha-enstitusu-neden-kapatildi>
22. <https://web.archive.org/web/20160122013741/http://www.kimkimdir.net.tr/kisiler/refik-saydam>
23. Adıvar H. Edip. Türk'ün Ateşle İmtihanı. Can Yayınları. 17. Basım. İstanbul 2017.